

KRANJSKA STENA – PRIMER DOBRE PRAKSE V ŠOLI

Mitja Bricelj*

Povzetek

Članek predstavlja priložnosti za aktualizacijo geografije z dejavnim vključevanjem šolske geografije pri spremljanju in obravnavi lokalnih pokrajnotvornih procesov. To je izjemnega pomena za krepitev znanja, ki je potrebno za odločanje o učinkovitih ukrepih za zmanjšanje ogroženosti pred visokimi vodami in zmanjševanje škod ob sušah. Gre za načrtovanje trajnostnega razvoja (poselitev, raba naravnih virov). Zborovanje geografov na Bledu 2013 je s konkretnimi vsebinami, opisanimi v prispevku, pokazalo poti za izboljšanje sodelovanja med sektorji (od spodaj navzgor in od zgoraj navzdol), vključno z uporabo tradicionalnih tehnik za izvajanje trajnostnih ureditev na področju upravljanja z gozdom in vodo.

Ključne besede: pouk, celostni pristop, kranjska stena, utrjevanje brežin, hidrogeografija

KRANJSKA STENA – AN EXAMPLE OF GOOD SCHOOL PRACTICE

Abstract

This paper presents opportunities for actualization of geography with the active involvement of school geography in the monitoring and treatment of local landscape development processes. It is of utmost importance to strengthen the knowledge that is needed for decision-making for effective measures to reduce the risk of flood damage and reduce the drought. It is a plan for sustainable development (settlement, use of natural resources). The meeting of geographers in Bled, in 2013, with specific content described in this paper shows the way how to improve cooperation between sectors (bottom-up and top-down), including the use of traditional techniques for implementing sustainable arrangements for the management of forest and water.

Key words: teaching, integrated approach, kranjska stena, consolidation of river banks, hydrogeography

Pravkar minulo Zborovanje slovenskih geografov (Bled, 3. do 5. oktober 2013) je nosilo naslov Gorenjska v obdobju glocalizacije. Uredniki zbornika z istim imenom so v njegovem uvodu, med drugim, zapisali: »Globalizacija kot prevladujoči preoblikovalni proces zadnjih dveh desetletij sproža najrazličnejše »odmeve« na lokalni/regionalni ravni. Čeprav sama po sebi globalizacija prinaša poenotenje, standardizacijo, uniformiranost, pa istočasno dopušča tudi drobljenost velikih sistemov v manjše, bolj prilagodljive in medsebojno povezane. Izraz »glocalnost« je širši javnosti

* Mitja Bricelj je dr. geografskih znanosti, zaposlen na Ministrstvu za kmetijstvo in okolje Republike Slovenije.
mitja.bricelj@gov.si

manj znan, strokovnjake pa vabi k iskanju odgovora, v kolikšni meri je družbenogospodarski razvoj vključen v lokalne in koliko v širše (globalne) gospodarske in druge tokove.« (Rogelj, Potočnik-Slavič, Mrak, 2013).

Zborovanja je bilo odprto zasnovano, s poudarkom na živahni izmenjavi mnenj, tako na plenarnem delu, številnih omizjih, pestrem terenskem delu in večernem programu. Pri pripravi in izvedbi zborovanja sem malenkostno sodeloval s predstavitvijo dobrih praks urejanja vodotokov ter vodenjem omizja Upravljanje z lokalnimi in regionalnimi viri. Na tem mestu želim izpostaviti tri dogodke z zborovanja, za katere menim, da so pomembna priložnost za slovensko geografijo:

- sklep, da je treba v programih šolske geografije nameniti več pozornosti obravnavi LOKALNIH geografskih procesov;
- uvrstitev kranjske stene v Register nesovne kulturne dediščine RS;
- da je zborovanje potekalo na ŠOLI za gostinstvo in turizem na Bledu.

Zakaj naj bi ti dogodki pomenili priložnost za slovensko geografijo, poskušam pojasniti v nadaljevanju.

Razmišljaj globalno, deluj lokalno

Kot je znano, so veliki okoljski problemi v sedemdesetih in osemdesetih letih preteklega stoletja (krčenje tropskega gozda, globalno onesnaženje s pesticidi, hitro naraščajoče emisije CO₂, globalne spremembe podnebja, velika onesnaženja morij z nafto, konvencionalnimi in jedrskimi odpadki ...) omajali mit o razvoju, zasnovanem na nenehni gospodarski rasti z neomejeno porabo snovi in energije. S sprejetjem Agende 21 (Program OZN za 21. stoletje, 1992) je bila uveljavljena nova doktrina razvoja – doktrina trajnostnega razvoja, ki temelji na prepoznavanju ter upoštevanju okoljskih, družbenih in gospodarskih vidikov pri načrtovanju razvoja.

Slogan Agende 21: »Razmišljaj globalno – deluj lokalno« na najkrajši možni način učinkovito povzema bistvo sicer obsežnega dokumenta z jasnim priporočilom.

Kot geograf razumem slogan »Razmišljaj globalno – deluj lokalno« kot poziv:

- a) geografom k iskanju ključnih zvez pri rabi geografije (globalno) in regionalne geografije (regionalno/lokalno) s poglobljanjem znanja o LOKALNIH pokrajnotvornih procesih za načrtovanje trajnostne rabe naravnih virov v konkretnem okolju/pokrajini;
- b) negeografom, da se seznanijo s prevladujočimi globalnimi in lokalnimi procesi, ki so ključni za slovenske pokrajine in slednje upoštevajo pri načrtovanju trajnostnega razvoja v konkretnem okolju/pokrajini.

Na tem mestu se vračam k pojasnilom, zakaj so na začetku izpostavljeni dogodki priložnost za aktualizacijo slovenske geografije.

Šolski programi geografije naj obravnavajo več lokalnih procesov

Organizatorji zborovanja so prepoznali pomen šolske geografije, ker so prispevek Igorja Lipovška Šolska geografija med znanostjo in splošno izobraževalnostjo uvrstili v uvodni, plenarni del zasedanja; ob predstavitve Antona Gosarja (Stanje in položaj slovenske geografije), Karla Natka (Naravni procesi ali naravne nesreče?) ter Slavke Zupan (Gorenjska na razvojnem razpotju). Predstavitvam je sledila živahna razprava o stanju in

ciljih slovenske geografije, pri čemer je bila izrečena tudi ugotovitev, da je geografija razmeroma dobro zastopana v slovenskem izobraževalnem sistemu. Na tem mestu želim posebej izpostaviti zaključek Igorja Lipovška, da bo na podlagi usmeritev iz diskusije v prihodnje potrebno več pozornosti v programih šolske geografije nameniti obravnavi lokalnih geografskih procesov.

Menim, da je ta ugotovitev zelo pomembna. Obeta namreč zasnovati programov, ki bodo izostrili žarišče geografske obravnave na regionalno in lokalno raven z vključevanjem znanj o dominantnih pokrajnotvornih procesih v posameznih slovenskih pokrajinah. Pri tem bo ključno zagotoviti sodelovanje »od spodaj navzgor«, z lokalne/pokrajinske ravni. Krepitev procesa izmenjave znanja »od zgoraj navzdol« (univerze, inštituti) s sodelovanjem »od spodaj navzgor« (šole) je izjemna priložnost tako za geografijo kot družbo v celoti. Za slovensko šolsko geografijo pa še posebej, saj imamo mrežo šol, ki sega v vse pokrajinske tipe Slovenije, v njih pa vrsto odličnih učiteljev/mentorjev, ki so izjemen strokovni potencial in partnerji za tovrstno sodelovanje.

»Misli globalno – deluj lokalno« razumemo tudi kot proaktivno povezovanje znanja geografije in regionalne geografije (globalno/lokalno) za ugotavljanje, določanje in spremljanje dominantnih pokrajnotvornih procesov v lokalnem okolju (občina, šolsko območje). Poznavanje teh procesov je osnova celostnega pristopa (integrated approach) kot metode za načrtovanje trajnostnega razvoja.

Primer: Preučevanje podnebja in učinkov podnebnih sprememb (globalni proces) na nihanja lokalnega vodnega režima (temperatura, količina, intenzivnost padavin, način odtoka voda in njih učinki: plazovi, poplave ...). Gre za povezovanje spoznanj klimatologije in hidrogeografije, da bi pripravili smernice za konkreten lokalni prostorski načrt, razvoj občin/pokrajin/regiji.

Cilj: prilagajanje lokalnega prostorskega razvoja/poselitve in rabe vodnih virov ter zemljišč pojavnim oblikam vode.

Slika 1: Kašni jez (tehnika: kranjska stena) v Ljubnem na Savinji. Človek je v pokrajini, bogati z gozdnimi in vodnimi viri, les uporabljal tudi za ureditve, ki so učinkovito zmanjšale erozijsko delovanje voda, pokrajini pa dale prepoznavno podobo.
(avtor fotografije: M. Bricelj)

Metoda: Priprava kart poplavno ogroženih območij, vključno z izdelavo programa za zmanjšanje škod ob sušah.

Brez dejavnega sodelovanja »od spodaj navzgor« (lokalnih prebivalcev in ustanov) bodo to le slabo uporabni izdelki. Šole z dejavnimi mentorji in učenci lahko v tem procesu postanejo osrednje ustanove za zbiranje informacij o zgodovinskih dejstvih na terenu o poplavih, kartiranje območij plazov, poplav ter ugotavljanje njihovih vzrokov; vključno z evidentiranjem primerov dobrih praks rabe naravnih virov. Tako zbrani podatki bodo izvrstna dopolnitev »uradnim državnim študijam«, uporabnost strokovnih podlag za odločanje pa se bo krepila s konkretnimi podatki in opažanji s sodelovanja na terenu.

Kranjska stena je vpisana v Register nesnovne kulturne dediščine RS

Vpis kranjske stene ali lesene kašte kot tradicionalne tehnike urejanja vodotokov in hudournikov v Register nesnovne kulturne dediščine RS ima pomembno družbeno in fizičnogeografsko razsežnost. Družbeno razsežnost tradicionalne tehnike opredeljuje »geografsko poreklo« z uporabo pokrajinskega oz. deželnega imena Kranjska, ki teritorialno jasno opredeljuje geografsko območje, kjer navedeno tehniko uporabljajo. Pomemben družbeno-gospodarski vidik uporabe tehnike kranjske stene je v uporabi lokalnega znanja ter človeških virov z uporabo lokalnih naravnih virov v javno korist, kot je npr. izvajanje ureditev za zmanjšanje erozijske ogroženosti. Navedeno tehniko so množično uporabljali v času razmaha mlinarstva in žagarstva na območju današnje Slovenije (vrhunec v 19. stoletju), ker je omogočala koristno ureditev za delovanje jezov ter mlinščic, ki so tvorili pomembno vodno infrastrukturo za izvajanje navedenih gospodarskih dejavnosti. Te ureditve so zaznavno vplivale na podobo in prepoznavnost lokalnega okolja in pokrajin, za kar smo zavezani skrbeti tudi v skladu s Konvencijo o varstvu krajine.

Slika 2: Zavarovanje obrežja s kranjsko steno na Savi Bohinjki. Ureditev je prijazna do vodnega in obvodnega habitata ter privlačna za rekreacijo. (avtor fotografije: M. Bricelj)

Fizičnogeografski pomen lesene kašte ali kranjske stene je v uporabi kombinacije naravnih virov lesa in kamna. Uporaba tehnike kranjske stene za ureditve (jez, obrežno zavarovanje) temelji na upoštevanju lokalnih hidromorfoloških procesov in potreb človeka za trajnostno rabo vodnih virov, varovanje bivališč in prometnih povezav. V času uvajanja okoljskih meril in kriterijev za gradnjo je treba poudariti, da obravnavana tehnika ustreza zahtevam varstva okolja, saj uporablja samo lokalna gradiva,

njena izvedba pa celo obogati pestrost vodnega in obvodnega habitata (slika 1, 2, 3). Zaradi navedenih lastnosti uvrščamo kranjsko steno med sonaravne ureditve. Iz okoljevarstvenih, krajinskih in socio-ekonomskih kriterijev je kranjska stena prepoznana kot dobra praksa rabe naravnih virov, ki omogoča in celo spodbuja trajnostni razvoj. To pa ima danes, v času gospodarske recesije, še posebej pozitiven pomen. Kranjska stena ima vse lastnosti zelene (nizkoogljivične) infrastrukture; za izvedbo katere je potrebna uporaba tradicionalnega znanja – to je priložnost za delovna mesta v lokalnem okolju. Urejanje brežin s kranjsko steno pomeni tudi gospodarsko priložnost, saj ustvarja povezave med upravljanjem z gozdovi, lesnopredelovalno industrijo ter izvajanjem vodnogospodarskih ureditev, kar odpira priložnosti za obnovo dejavnosti na področju hudourništva (Bricelj, 2013).

Slika 3: Pišnica – pot v Krnico. Uporaba tehnike kranjske stene za varovanje poti na izjemno dinamični hudourniški podlagi. (avtor fotografije: M. Bricelj)

Izvedba zborovanja geografov na šoli

Zborovanje geografov je potekalo na Višji strokovni šoli za gostinstvo in turizem Bled. Predavalnice so bile polne. Sedem županov je »prišlo v šolo« in dejavno sodelovalo na okrogli mizi Raba regionalnih potencialov Gorenjske, ki jo je vodil Dušan Plut. Blejski župan Janez Fajfar je oba dneva dejavno sodeloval na zborovanju in, med drugim, z zanimanjem iskal odgovore med udeleženci, kako okrepiti sodelovanje med državo in občino za bolj učinkovito upravljanje Blejskega jezera.

Na šoli je bila odmevna tiskovna konferenca o pomenu uvrstitve kranjske stene v Register kulturne dediščine RS ter drugih dosežkih Zborovanja slovenskih geografov, Bled 2013. V polni predavalnici z aktivnimi udeleženci sem vodil delavnico Upravljanje z lokalnimi in regionalnimi viri; polne so bile tudi predavalnice ostalih omizij. Skratka, odlična organizacija in izvedba zborovanja v srcu znanja – na šoli. To je imenitna referenca za šolo in šolsko geografijo ter izvrstna naložba v prihodnost.

Zaključki in priporočila

Predstavljena vsebina v prispevku kaže, da geografi imamo znanje za izvajanje načela »Misli globalno, deluj lokalno« v konkretni praksi. Geografi smo v prikazanem primeru z aplikacijo celovitega, geografskega pristopa, uspeli:

- poiskati in ugotoviti tradicionalno tehniko/ dobro prakso s področja trajnostne rabe lokalnih virov (les, kamen): kranjsko steno;

- z vpisom kranjske stene v Register slovenske kulturne dediščine in ciljem, da jo uvrstimo na Unescov seznam svetovne dediščine, smo dokazali sposobnost medsektorskega sodelovanja med gozdarstvom, vodarstvom, kulturo in varstvom narave;
- pripraviti razvojno pobudo za izvajanje protierozijskih ureditev z uporabo tehnike kranjske stene. Listino smo predali Joštu Jakši, direktorju Direktorata za gozdarstvo, lovstvo in ribištvo na Ministrstvu za kmetijstvo in okolje RS.

Pri izvajanju ureditev s tehniko kranjske stene je treba izpostaviti gospodarsko-razvojni vidik ohranjanja tradicionalnega znanja, vključno z ustvarjanjem novih delovnih mest v lokalnem okolju za zelene tehnologije oz. zeleno infrastrukturo.

Priporočila

Na podlagi predstavljenega primera dobre prakse – kranjske stene – predlagamo nadaljevanje dela na terenu z:

- identificiranjem tradicionalnih tehnik rabe naravnih virov, ki so prilagojene lokalnemu okolju (rabe vode, gozda, zemlje, načini obdelave površja ...);
- identificiranjem dominantnih procesov v lokalnih porečjih (erozijska in poplavna območja ...) s kartiranjem površin;
- organizirano izmenjavo ugotovitev in predlogov (v šoli, med šolami v skupnem porečju, občinami in državnimi ustanovami) za dejavno sodelovanje v procesu priprave državnega Načrta upravljanja z vodami/porečji (2014–2020).

S tako zasnovanim pristopom »od spodaj navzgor« bi lahko zaznavno:

- izboljšali pripravo in uporabnost državnih načrtov;
- okrepili znanje o dominantnih naravnih procesih in njihovem delovanju v lokalnih okoljih;
- izboljšali učinkovitost upravljanje z lokalnimi naravnimi viri.

Šolska geografija bi s sodelovanjem v tem procesu dejavno izvajala napotila Agende 21: Misli globalno – deluj lokalno in povsem konkretno odgovorila na izzive današnjega časa. Strokovno pomoč šolam, mentorjem in učencem za izvajanje tega procesa bo v letu 2014 nudila Komisija za hidrogeografijo pri Zvezi geografov Slovenije, nekaj tiskanih gradiv pa je že na voljo za uporabo (Bricelj, 2003, 2004, 2005).

Viri in literatura

1. Rogelj, Potočnik-Slavič, Mrak, 2013, Gorenjska v obdobju glokalizacije, Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
2. Bricelj, Mitja, 2003, Zaživimo z vodo, Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS.
3. Bricelj, Mitja, 2003, Zavarovana območja in njihov pomen za turizem - Morska učna pot, Koper, Univerza na Primorskem.
4. Bricelj, Mitja...et al., 2004, Vodni svet Slovenije, Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije.
5. Bricelj, Mitja, 2005, Slovenija – vodna učna pot Evrope, Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
6. Uradni list RS, 2003, Evropska konvencija o krajini, Ljubljana, Uradni list RS MP 19/2003.